

جمهوری اسلامی ایران
Islamic Republic of Iran
سازمان ملی استاندارد ایران

Iranian National Standardization Organization

استاندارد ملی ایران

۲۰۲۰۶

چاپ اول

۱۳۹۴

INSO
20206
1st.Edition
2016

صنایع دستی - خُمک دوزی (خامه
دوزی) سیستان - آیین کار

Handicrafts- Sistan
khomakdoozi (embroidery floss) -
Code of practice

ICS : 59.080

سازمان ملی استاندارد ایران

تهران، ضلع جنوب غربی میدان ونک، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۲۹۴

صندوق پستی: ۶۱۳۹-۱۴۱۵۵ تهران - ایران

تلفن: ۵-۸۸۸۷۹۴۶۱

دورنگار: ۸۸۸۸۷۰۸۰ و ۸۸۸۸۷۱۰۳

کرج - شهر صنعتی، میدان استاندارد

صندوق پستی: ۱۶۳-۳۱۵۸۵ کرج - ایران

تلفن: ۸-۳۲۸۰۶۰۳۱ (۰۲۶)

دورنگار: ۸۱۱۴-۳۲۸۰ (۰۲۶)

رایانامه: standard@isiri.org.ir

وبگاه: <http://www.isiri.org>

Iranian National Standardization Organization (INSO)

No.1294 Valiasr Ave., South western corner of Vanak Sq., Tehran, Iran

P. O. Box: 14155-6139, Tehran, Iran

Tel: + 98 (21) 88879461-5

Fax: + 98 (21) 88887080, 88887103

Standard Square, Karaj, Iran

P.O. Box: 31585-163, Karaj, Iran

Tel: + 98 (26) 32806031-8

Fax: + 98 (26) 32808114

Email: standard@isiri.org.ir

Website: <http://www.isiri.org>

به نام خدا

آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران

سازمان ملی استاندارد ایران به موجب بندیک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ تنها مرجع رسمی کشور است که وظیفه تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) ایران را به عهده دارد.

تدوین استاندارد در حوزه‌های مختلف در کمیسیون‌های فنی مرکب از کارشناسان سازمان، صاحب‌نظران مراکز و مؤسسات علمی، پژوهشی، تولیدی و اقتصادی آگاه و مرتبط انجام می‌شود و کوششی همگام با مصالح ملی و با توجه به شرایط تولیدی، فناوری و تجاری است که از مشارکت آگاهانه و منصفانه صاحبان حق و نفع، شامل تولیدکنندگان، مصرف‌کنندگان، صادرکنندگان و واردکنندگان، مراکز علمی و تخصصی، نهادها، سازمان‌های دولتی و غیردولتی حاصل می‌شود. پیش‌نویس استانداردهای ملی ایران برای نظرخواهی به مراجع ذی‌نفع و اعضای کمیسیون‌های مربوط ارسال می‌شود و پس از دریافت نظرها و پیشنهادهای در کمیته ملی مرتبط با آن رشته طرح و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی (رسمی) ایران چاپ و منتشر می‌شود.

پیش‌نویس استانداردهای کمیته مؤسسات و سازمان‌های علاقه‌مند و ذی‌صلاح نیز با رعایت ضوابط تعیین شده تهیه می‌کنند در کمیته ملی طرح، بررسی و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی ایران چاپ و منتشر می‌شود. بدین ترتیب، استانداردهای ملی تلقی می‌شود که بر اساس مقررات استاندارد ملی ایران شماره ۵ تدوین و در کمیته ملی استاندارد مربوط که در سازمان ملی استاندارد ایران تشکیل می‌شود به تصویب رسیده باشد.

سازمان ملی استاندارد ایران از اعضای اصلی سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)^۱، کمیسیون بین‌المللی الکتروتکنیک (IEC)^۲ و سازمان بین‌المللی اندازه‌شناسی قانونی (OIML)^۳ است و به عنوان تنها رابط^۴ کمیسیون کدکس غذایی (CAC)^۵ در کشور فعالیت می‌کند. در تدوین استانداردهای ملی ایران ضمن توجه به شرایط کلی و نیازمندی‌های خاص کشور، از آخرین پیشرفت‌های علمی، فنی و صنعتی جهان و استانداردهای بین‌المللی بهره‌گیری می‌شود.

سازمان ملی استاندارد ایران می‌تواند با رعایت موازین پیش‌بینی شده در قانون، برای حمایت از مصرف‌کنندگان، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول اطمینان از کیفیت محصولات و ملاحظات زیست‌محیطی و اقتصادی، اجرای بعضی از استانداردهای ملی ایران را برای محصولات تولیدی داخل کشور و/یا اقلام وارداتی، با تصویب شورای عالی استاندارد، اجباری‌کند. سازمان می‌تواند به منظور حفظ بازارهای بین‌المللی برای محصولات کشور، اجرای استاندارد کالاهای صادراتی و درجه‌بندی آن را اجباری‌کند. همچنین برای اطمینان بخشیدن به استفاده‌کنندگان از خدمات سازمان‌ها و مؤسسات فعال در زمینه مشاوره، آموزش، بازرسی، ممیزی و صدور گواهی سیستم‌های مدیریت کیفیت و مدیریت زیست‌محیطی، آزمایشگاه‌ها و مراکز واسنجی (کالیبراسیون) وسایل سنجش، سازمان ملی استاندارد این‌گونه سازمان‌ها و مؤسسات را بر اساس ضوابط نظام تأیید صلاحیت ایران ارزیابی می‌کند و در صورت احراز شرایط لازم، گواهینامه تأیید صلاحیت به آن‌ها اعطا و بر عملکرد آن‌ها نظارت می‌کند. ترویج دستگاه بین‌المللی‌کاهها، واسنجی وسایل سنجش، تعیین عیار فلزات گرانبها و انجام تحقیقات کاربردی برای ارتقای سطح استانداردهای ملی ایران از دیگر وظایف این سازمان است

1- International Organization for Standardization

2- International Electrotechnical Commission

3- International Organization for Legal Metrology (Organisation Internationale de Metrologie Legals)

4-Contact point

5- Codex Alimentarius Commission

کمیسیون فنی تدوین استاندارد
« خُمک دوزی (خامه دوزی) سیستان-آیین کار »

رئیس:

نرماشیری، ابوبکر
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

سمت /و یا محل اشتغال

معاون اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

دبیر:

اکاتی، مهدی
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

اعضاء:(اسامی به ترتیب حروف الفباء)

الهی بخش، فاطمه
(دیپلم بهداشت محیط)

مری خُمک دوزی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع
دستی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان

امامی فر، سمیه
(فوق لیسانس مدیریت آموزشی)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

ایمانیان، حسین
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

شهرکی، احمدعلی
(لیسانس میکروبیولوژی)

معاون اداره کل استاندارد استان سیستان و بلوچستان

شهرکی، شهین
(فوق دیپلم آموزش ابتدایی)

مری خُمک دوزی و مدیر عامل شرکت تعاونی ۶۳۹۷

عاقلی، اسماعیل
(لیسانس مهندسی صنایع)

مدیرکل اداره کل استاندارد استان سیستان و
بلوچستان

عیسی زهی، محمدبهرروز
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

کول، فاطمه
(دیپلم)

مری و استادکار رشته خُمک دوزی

مدیرکل اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

مشتاق گوهری، کامبیز
(دکتری معماری)

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
ج	آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران
د	کمیسیون فنی تدوین استاندارد
و	پیش گفتار
ز	مقدمه
۱	۱ هدف و دامنه کاربرد
۱	۲ مراجع الزامی
۱	۳ اصطلاحات و تعاریف
۲	۴ ابزار و لوازم مورد نیاز
۴	۵ مواد اولیه
۵	۶ آیین کار خمک دوزی
۵	۶-۱ آماده سازی زمینه و انتخاب طرح
۵	۶-۱-۱ برش و آماده سازی پارچه زمینه کار
۶	۶-۱-۲ انتخاب رنگ و طرح
۷	۶-۲ طرح کوک و نقش مایه های رایج در خمک دوزی
۱۱	۶-۳ روش دوخت ها در خمک دوزی
۱۲	۶-۳-۱ دوخت های پردوزی
۱۶	۶-۳-۲ دوخت های ژور و بردری دوزی
۲۱	۶-۳-۳ دوخت های خط دوزی
۲۳	۶-۳-۴ دوخت های لبه دوزی
۲۶	۶-۴ آسترکشی
۲۶	۶-۵ ریشه دوزی
۲۷	پیوست الف (اطلاعاتی) کتاب نامه

پیش‌گفتار

استاندارد «صنایع‌دستی - خُمک‌دوزی(خامه‌دوزی) سیستان - آیین‌کار» که پیش‌نویس آن در کمیسیون‌های مربوط تهیه و تدوین شده و در دویست و شصت و دومین اجلاس کمیته ملی استاندارد خدمات مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۲۱ مورد تصویب قرار گرفته است، اینک به استناد بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱، به عنوان استاندارد ملی ایران منتشر می‌شود.

برای حفظ همگامی و هماهنگی با تحولات و پیشرفت‌های ملی و جهانی در زمینه صنایع، علوم و خدمات استانداردهای ملی ایران در مواقع لزوم تجدیدنظر خواهد شد و هر پیشنهادی که برای اصلاح یا تکمیل این استانداردها ارائه شود، هنگام تجدیدنظر در کمیسیون فنی مربوط مورد توجه قرار خواهد گرفت. بنابراین، باید همواره از آخرین تجدیدنظر استانداردهای ملی استفاده کرد. منابع و مآخذی که برای تهیه این استاندارد مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

۱- تحقیقات و تجربیات.

۲- فرخ سرشت، مهین و همکاران، *سوزن‌دوزی (صنایع دستی)*، سال اول متوسطه عمومی، تهران، فرهنگ، انتشارات چاپ و هنر ایران، ۱۳۷۲.

۳- کاظمی، صدیقه. *آموزش سوزن‌دوزی های سنتی ایران*، چاپ اول، جلد ۱، گرگان، انتشارات نوروزی، ۱۳۷۷.

مقدمه

از آنجایی که خُمک‌دوزی^۱ یا خامه‌دوزی از رودوزی‌های اصیل منطقه سیستان است و پس از چندین سالپیگیری، احیا گردید، ضرورت بسیار احساس شد تا پس از تدوین استاندارد ملی ویژگی‌های آن، نسبت به تدوین استاندارد ملی آیین کار این هنر، برای ارایه الگوی علمی و استاندارد از روش تولید محصولات اقدام گردد. چنانکه روش دوخت از شاخصه‌های مهم این نوع از رودوزی در تمایز با دیگر رودوزی‌ها بوده، تلاش شد تا با کمک اساتید خبره، صنعتگران، محققین و کارشناسان آشنا به این هنر در منطقه، آیین کار خُمک‌دوزی سیستان برای تولید محصولاتی اصیل و استاندارد تدوین گردد. با توجه به اینکه در استاندارد ملی ویژگی‌های خامه‌دوزی سیستان، نقشمایه‌ها و ویژگی‌های خُمک‌دوزی ارایه گردیده، در این استاندارد سعی شده به بحث انواع روش‌های دوخت و چگونگی تولید هر یک از محصولات از جمله کوسن، رومیزی و... پرداخته شود. در انتخاب عنوان این استاندارد نیز به جای اصطلاح خامه‌دوزی، از اصطلاح بومی و اصیل آن، یعنی «خُمک‌دوزی» استفاده شده است.

شکل ۰- نمونه خُمک‌دوزی قدیمی سیستان با لبه سیاه‌دوزی شده

صنایع دستی - خمک دوزی (خامه دوزی) سیستان - آیین کار

۱ هدف و دامنه کاربرد

هدف از تدوین این استاندارد ارائه آیین کار خمک دوزی سیستان است. این استاندارد درمورد تولید انواع خمک دوزی سیستان، کاربرد دارد. یادآوری - این استاندارد دارای تصاویر رنگی است بنابراین توصیه می شود از چاپگر رنگی استفاده شود.

۲ مراجع الزامی

مدارک الزامی زیر حاوی مقرراتی است که در متن این استاندارد ملی ایران به آنها ارجاع داده شده است. بدین ترتیب آن مقررات جزئی از این استاندارد ملی ایران محسوب می شود. در صورتی که به مدرکی با ذکر تاریخ انتشار ارجاع داده شده باشد، اصلاحیه ها و تجدیدنظرهای بعدی آن مورد نظر این استاندارد ملی ایران نیست. در مورد مدارکی که بدون ذکر تاریخ انتشار به آنها ارجاع داده شده است همواره آخرین تجدید نظر و اصلاحیه های بعدی آنها مورد نظر است. استفاده از مرجع زیر برای این استاندارد الزامی است:

۱-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۷، صنایع دستی - خامه دوزی سیستان - ویژگی ها.

۳ اصطلاحات و تعاریف

در این استاندارد، اصطلاحات و تعاریف زیر به کار می رود:

۱-۳

صنایع دستی

صنایع دستی به آن دسته از صنایعی گفته می شود که تمام یا قسمتی از مراحل ساخت فرآورده های آن با دست انجام گرفته و در چهارچوب فرهنگ و بینش های فلسفی و ذوق و هنر افراد هر منطقه با توجه به میراث های قومی آنان ساخته می شود.

۲-۳

رودوزی

هنر آراستن سطح پارچه با استفاده از نخ های رنگی یا زینت آلات گوناگون، به کمک سوزن یا قلاب می باشد. انواع رودوزی شامل خمک دوزی، سکه دوزی و سوزن دوزی است.

۳-۳

خُمک دوزی سیستان

خُمک دوزی از صنایع دستی و رودوزی‌های ظریف و اصیل سیستان است که از نقوش خاص و اصیل بومی به شکل برجسته هندسی و به صورت گل‌های هشت‌پر، لوزی، مربع، مثلث، بته‌جقه و مانند آن تشکیل شده است و به این دلیل که در قدیم در دوخت این محصولات از ابریشم خام استفاده می‌شده، بدین نام شهرت یافته است. این رودوزی اصیل، بیشتر در تزیین لباس به‌ویژه دور یقه و سر آستین لباس‌های مردانه و زنانه، عرق‌چین، پیش‌بند، جانماز، دستمال، کوسن رومیزی و سفره استفاده می‌شود. به خمک‌دوزی، خامک‌دوزی و خامه‌دوزی نیز می‌گویند.

۴-۳

نقشمایه

نقوشی ساده، انتزاعی و هندسی هستند که فرم‌های بومی و اختصاصی داشته و اجزای طرح را تشکیل می‌دهند.

۵-۳

طرح

نقشه‌ای کلی است که از ترکیب نقش‌مایه‌های مختلف شکل می‌گیرد و بر اساس پشتوانه‌های سنتی، ترکیب و ظاهری اختصاصی دارد.

۶-۳

نخ گلابتون

نخ‌هایی از رشته‌های فلزی، که در مواردی با الیاف ابریشم طبیعی یا مصنوعی تابانده می‌شوند.

۴ ابزار و لوازم مورد نیاز خامه دوزی سیستان

۴-۱ ابزار و لوازم اصلی

۴-۱-۱ سوزن

انواع سوزن‌هایی که در خمک‌دوزی به کار می‌رود از نوع سوزن معمولی است که از شماره ۹ تا ۱۲ می‌باشد. یادآوری - دقت شود که ضخامت نخ با سوراخ سوزن و تراکم تارو پود پارچه کاملاً متناسب باشد.

۴-۱-۲ قیچی

قیچی در اندازه‌های مختلف بسته به نوع کار برای برش دادن، سوراخ کردن پارچه‌ها و چیدن نخ، مورد استفاده قرار می‌گیرد. (مراجعه شود به شکل شماره ۱)

قیچی مورد استفاده در تارکشی، به قیچی سرکج معروف است.

شکل ۱- قیچی

۳-۱-۴ انگشتانه

یکی از لوازم خمک‌دوزی است که باعث سرعت عمل و جلوگیری از آسیب سوزن به انگشت کاربر می‌شود. اندازه این وسیله باید متناسب با انگشت سوم دست کاربر باشد. جنس آن می‌تواند فلزی، پلاستیکی یا چرمی باشد. نوع فلزی بهتر از سایر انواع است اما باید از فلزی باشد که زنگ نزنند و باعث اثر تخریبی روی پارچه و نخ نشود.

۴-۱-۴ سوزن نخ کن

وسيله‌ای است برای نخ کردن سریع و راحت سوزن که خمک دوز به دلیل ظرافت الیاف خامه، آن را به صورت اختیاری به کار می‌برد. (مراجعه شود به شکل شماره ۲)

شکل ۲- سوزن نخ کن

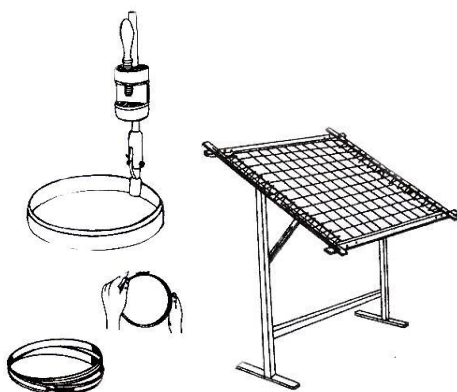
۵-۱-۴ کارگاه گلدوزی

کارگاه گلدوزی به منظور جلوگیری از چروکیدگی و جمع شدن پارچه در تارکشی و در حین دوخت، مورد استفاده قرار می‌گیرد. دو نوع چوبی و پلاستیکی آن در اندازه‌های مختلف بر حسب ابعاد طرح مورد استفاده، موجود است که جنس چوبی آن ارجحیت دارد.

شکل کارگاه‌ها مستطیل و دایره است. (مراجعه شود به شکل شماره ۳) فرم‌های مستطیل برای ابعاد بزرگ از قبیل رومیزی توسط نجار، به صورت سفارشی تهیه می‌شود.

یادآوری ۱- در هنگام قرار دادن پارچه در کارگاه دقت شود که پارچه کاملاً صاف باشد و کشش پارچه در هر طرف یکسان و یکنواخت باشد.

یادآوری ۲- لبه‌های کارگاه بدون شکستگی، تاب‌خوردگی و هر نوع پلیسه باشد تا به پارچه آسیبی وارد نگردد.

شکل ۳- کارگاه گلدوزی گرد و مستطیل شکل

۴-۱-۶ اتو

برای صاف کردن چین و چروک پارچه و قطعه‌های خمک‌دوزی شده می‌توان به طور غیر مستقیم با استفاده از پارچه‌نمدار محافظ از اتوی ساده و یا اتوی بخار استفاده نمود. به دلیل ظرافت الیاف خامه، به منظور جلوگیری از سوختن و یا تغییر رنگ خامه، عملیات اتوکشی باید از پشت کار و با درجه حرارتی از اتو که دست را نسوزاند، انجام گیرد.

۵ مواد اولیه

۱-۵ پارچه

پارچه‌هایی که در خامه‌دوزی سیستان به کار می‌رود معمولاً از جنس الیاف طبیعی مانند: پنبه، کتان، پشم و یا مخلوط با الیاف مصنوعی است. البته بهتر است تا حد ممکن از پارچه‌هایی با الیاف طبیعی استفاده شود. اما مهم است که پارچه دارای تار و پود منظم و عمود برهم باشد، زیرا خمک‌دوز معمولاً نقش را براساس شمارش تار و پود اجرا می‌نماید. در خمک‌دوزی سیستان، ظرافت پارچه با پر کار بودن دوخت رابطه مستقیم دارد و هر چه پارچه ظریف‌تر باشد خامه‌دوزی پرکارتر خواهد بود. رنگ پارچه خمک‌دوزی‌های قدیمی سیستان، سفید است اما امروزه از پارچه‌های بدون نقش تک رنگ نیز استفاده می‌شود. برای آگاهی بیشتر از ویژگی‌های پارچه‌های مورد استفاده به استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۷ و استانداردهای ارجاع شده در آن مراجعه شود.

۲-۵ آستر

آستر بهتر است از جنس پارچه متقال و تافته باشد. آستر نباید کم دوام باشد و یا رنگ پس دهد.

۳-۵ نخ

نخ مورد استفاده در خمک دوزی سیستان، از جنس ابریشم طبیعی و مصنوعی نتابیده است که استفاده از ابریشم طبیعی خام ارجحیت داشته و بر ارزش و اصالت کار می افزاید. در برخی محصولات خمک دوزی از نخ گلابتون نیز به شکلی محدود، استفاده می شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۴) برای خمک دوزی از ابریشم خام استفاده می شود. می توان جهت تنوع بیشتر از ابریشم های رنگ شده و مصنوعی مانند دمسه نیز استفاده کرد. برای ویژگی های این نخ های مورد استفاده به استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۷ و استانداردهای ارجاع شده در آن مراجعه شود.

شکل ۴- استفاده از نخ گلابتون در سیاه دوزی و خمک دوزی

۶ آیین کار خمک دوزی

۱-۶ آماده سازی زمینه و انتخاب طرح

۱-۱-۶ برش و آماده سازی پارچه زمینه کار

برای اینکه کار دوخت یک محصول خمک دوزی شروع شود، مهمترین کار، انتخاب پارچه مناسب با ویژگی هایی است که قبلا شرح داده شد. پس از آن باید در برش پارچه دقت فراوان انجام شود تا هنرمند در هنگام دوخت به مشکلاتی مانند سرکجی یا کمبود فضا مواجه نشود.

بدین منظور، پارچه برای هر محصول تهیه شده و سپس به اندازه دو سانتی متر بیشتر از ابعاد تعیین شده در جدول ۱، برش می خورد (ابعاد قطعه ها و سایر محصولات خامه دوزی نوشته نشده در جدول، بر اساس توافق

بین خریدار و خمک‌دوز تعیین می‌شود) تا در پایان کار لبه‌ها، جایی برای کارهای تکمیلی مانند دوخت آستری داشته باشند.

جدول ۱- ابعاد استاندارد محصولات خمک‌دوزی

ردیف	نام محصول خمک‌دوزی شده	ابعاد (برحسب سانتیمتر) حد رواداری ± 2 درصد
۱	رومیزی شش نفره شش عدد دستمال	۱/۷۰×۲/۲۵ ۳۷×۳۷
۲	رومیزی چهار نفره چهار دستمال	۱/۵۰×۱/۵۰ ۳۷×۳۷
۳	رومیزی هشت نفره هشت عدد دستمال	۱/۷۰×۲/۴۰ ۳۷×۳۷
۴	کوسن	۴۰×۴۰
۵	سجاده جانماز	۱۱۰×۷۵ ۳۷×۳۷-۵۰×۵۰
۶	سفره عقد	۲۰۰×۲/۴۰
۷	روتختی دو نفره دو عدد بالشت کوسن	۳۰۰×۲/۸۰ ۷۵×۶۵ ۴۰×۴۰
۸	روتختی یک نفره دو عدد بالشت کوسن	۲/۸۰×۱/۷۰ ۷۵×۶۵ ۴۰×۴۰
۹	دستمال جیبی	۲۵×۲۵

۶-۱-۲ انتخاب رنگ و طرح

به علت ریز بودن نقشمایه‌ها، تنوع رنگ در خامه دوزی سیستان وجود ندارد. خمک‌دوزی اصیل سیستان تک رنگ و سفید است. البته در محصولات جدید خمک‌دوزی سیستان از ترکیب رنگ سفید با یک رنگ دیگر نیز استفاده می‌شود و این رنگ‌بندی باید متناسب، هماهنگ و هم‌خانواده باشد. هر نقش از ترکیب خط‌ها شکل می‌گیرد.

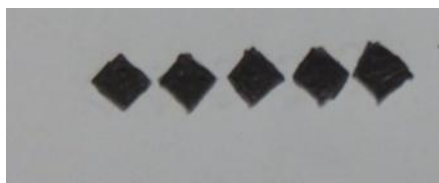
نقش و نگارهایی که خلق می‌شود همه هندسی؛ سه گوش، چهارگوش با خطوط صاف و پلکانی است که با تلفیق به یکدیگر چندضلعی می‌شوند. برای القاء حجم، چند شکل در هم جای می‌گیرند و از به هم پیوستن و تداخل در یکدیگر گل می‌سازند.

برای هر محصول ابتدا به تناسب ابعاد آن از طرح کوک‌هایی که شرح داده می‌شود و همچنین نقشمایه‌هایی که در استاندارد ویژگی‌های خمک‌دوزی سیستان آمده است بهره گرفته و به وسیله روش‌های دوختی که در ادامه روش کار آنها توضیح داده شده، کار می‌شود. برای آگاهی از ویژگی‌های نقوش به استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۷ مراجعه شود.

۶-۲ طرح کوک و نقشمایه‌های رایج در خمک‌دوزی سیستان

۶-۲-۱ نگینک

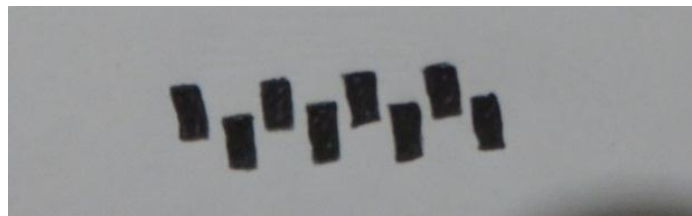
این طرح کوک برای حاشیه‌ها بکار می‌رود و به شکل لوزی پشت سرهم دوخته می‌شود به آن چشم خروسک نیز گفته می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۵)

شکل ۵- نگینک (چشم خروسک)

۶-۲-۲ کجک خشتی دوتایی

این طرح کوک نیز در حاشیه‌ها کاربرد دارد و از خشت‌های مستطیلی شکل می‌گیرد. (مراجعه شود به شکل شماره ۶ و ۷)

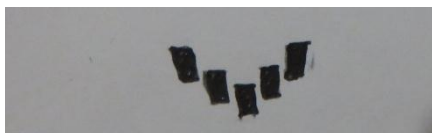
شکل ۶- کجک خشتی دوتایی

شکل ۷- طرح کجک خشتی دوتایی در حاشیه دستمال رومیزی خمک دوزی

۳-۲-۶ کجک خشتی حاشیه

این طرح کوک شبیه کجک خشتی دوتایی است با این تفاوت که خشت‌های پلکانی سه تایی دوخته می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۸ و ۹)

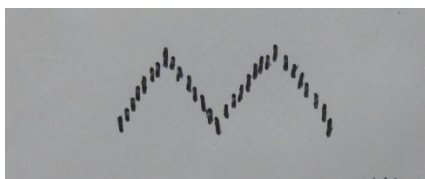
شکل ۸- کجک خشتی

شکل ۹- طرح کجک خشتی در حاشیه رومیزی

۴-۲-۶ کجک ساده

کوکها به موازات هم به صورت ساده و اریب در حاشیه‌ها به کار می‌رود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۰)

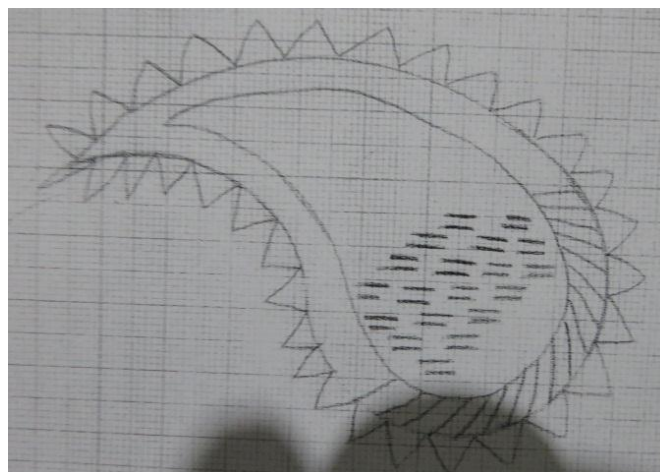
شکل ۱۰- کجک ساده

۵-۲-۶ چهار کوک

از چهار کوک دوتایی موازی تشکیل شده است که به عنوان حاشیه و در مواقعی به عنوان مکمل دوخت استفاده می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۱ و ۱۲)

شکل ۱۱- چهار کوک

شکل ۱۲- نحوه قرار گیری چهار کوک در درون نقش بنه جقه

۶-۲-۶ مربعی

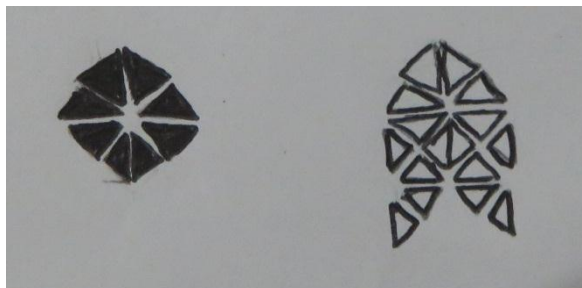
این نقش از چهار شکل پلکانی که در کنار هم قرار می‌گیرند و شکل مربع را ایجاد می‌کنند، تشکیل یافته است. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۳)

شکل ۱۳- نقش مربعی

۶-۲-۷ گل گل

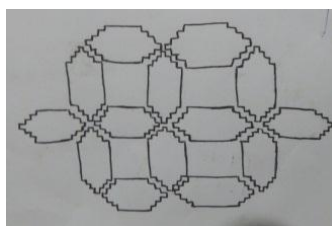
اگر گل بصورت کامل کار و تکرار شود گل گل و اگر به صورت تک گل و دو نیم گل در دو طرف کار شود گل و نیم گل گفته می شود که از طرح های اصیل سیستان می باشد. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۴)

شکل ۱۴- نقش گل (سمت چپ)، نقش گل و نیم گل (سمت راست)

۶-۲-۸ گل چهار پرک

این گل در لباس آقایان به کار می رفته و اگر به صورت پر و پیوسته باشد به آن پسته دوزی نیز می گویند. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۵ و ۱۶)

شکل ۱۵- گل چهار پرک

شکل ۱۶- دستمال خمک دوزی با نقشمایه های چهار پرک

۶-۲-۹ گل قلمه ای (تخمک دوز)

گل قلمه‌ای یا گل هشت‌پر، یکی از اصیل‌ترین و پرکاربردترین نقشمایه‌های خمک‌دوزی سیستان است. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۷)

شکل ۱۷- گل قلمه‌ای (گل هشت پر)

۶-۲-۱۰ خوشه گندم

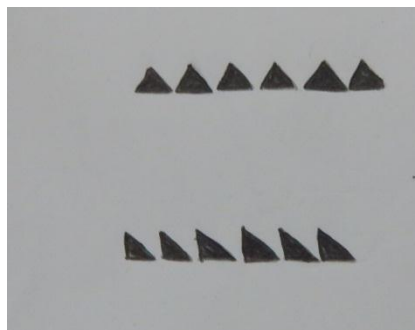
طرحی که برای حاشیه به کار می‌رود و از دو گلبرگ قلمه‌ای و یک لوزی تشکیل شده است. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۸)

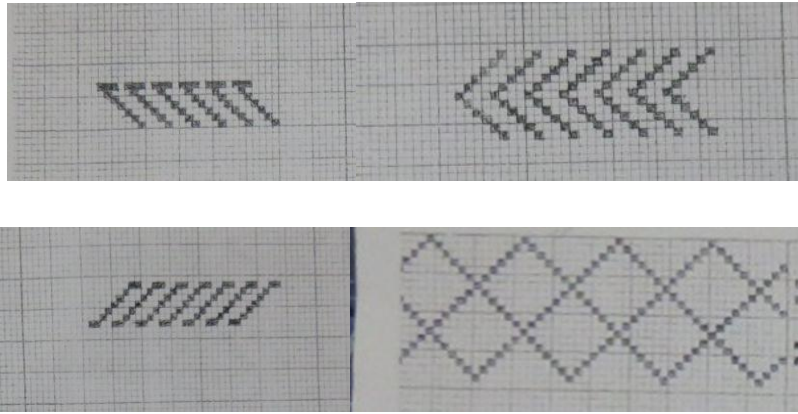
شکل ۱۸- خوشه گندم

۶-۲-۱۱ دندان موشک و تک ماهی

حاشیه‌ای که به شکل مثلث (متساوی الاضلاع) کار می‌شود، دندان موشک و اگر به صورت نصف آنها (مثلث قائم الزاویه) کار شود تک ماهی گفته می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۹)

شکل ۱۹- دندان موشک و تک ماهی

شکل ۲۰- نمونه‌ایی دیگر از طرح کوک برای خمک‌دوزی

۳-۶ روش دوخت‌ها در خمک‌دوزی

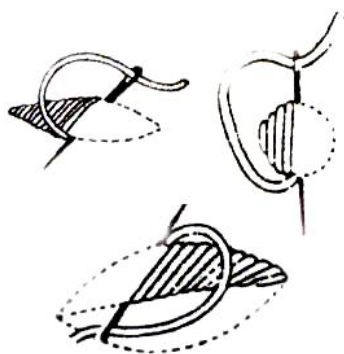
نوع دوخت، یکی از عوامل تقسیم‌بندی انواع خمک‌دوزی سیستان است. خمک‌دوزی با انواع دوخت ساتن‌دوزی (که پشت و روی کار یکسان است)، ژورهای ریز و ساده، زیگزاک فشرده (سایه‌دوزی) دندان موشی فشرده (برودری)، دندان موشی باز (دندان بره)، ساقه‌دوزی، دانه‌دوزی (تخم خربزه) و مانند آن دوخته می‌شود.

۳-۶-۱ دوخت‌های پردوزی

این دوخت‌ها برای پرکردن نقشمایه‌های اصلی به کار می‌رود که با شمارش تار و پود و به صورت منظم انجام می‌گردد و نباید بیرون زدگی دوخت از مرز نقشمایه مشاهده گردد.

۳-۶-۱-۱ ساتن‌دوزی

برای پردوزی یا پرکردن میان نقش‌ها از این دوخت استفاده می‌شود و طریقه دوخت آن بدین گونه است که سوزن را از پایین پارچه رو به بالا زده و سپس در فاصله مشخص در حالی که نخ، سمت چپ سوزن قرار دارد دوخت انجام می‌شود و این کوک‌ها در یک راستا و به صورت اریب یا صاف در کنار هم قرار می‌گیرند. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۱)

شکل ۲۱- ساتن دوزی

۶-۳-۱-۲ ساتن دوزی برجسته

برای آنکه سطح ساتن دوزی شده برجسته تر به نظر آید. ابتدا باید روی سطح نقشه را با شلال‌هایی در یک ردیف با فاصله پوشاند و سپس روی آنها را با ساتن دوز پوشانده که در این صورت دوخت برجسته تر به نظر می‌آید. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۲)

شکل ۲۲- ساتن دوز برجسته

۶-۳-۱-۳ دانه دوزی

این دوخت بیشتر برای حاشیه دوزی و یا برای تزیین دور یک لوزی یا نقشی دیگر در روی زمینه کار بکار می‌رود.

برای این دوخت از شلال‌های کوچک عمودی کنار هم استفاده می‌شود به این نحو که دو شلال کوچک کنار هم دوخته و این کار با فاصله‌های نزدیک به هم تکرار شده تا طرح مورد نظر دوخته شود. گاهی به جای دو شلال کوچک کنار هم از یک شلال استفاده می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۳ و ۲۴)

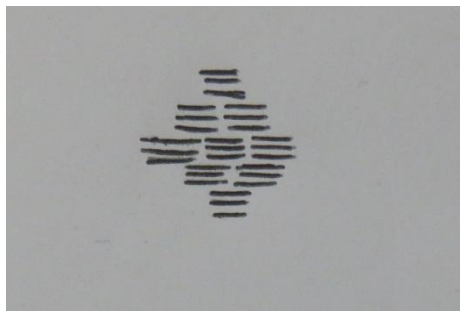
شکل ۲۳- دانه دوزی

شکل ۲۴- نمونه ای از دانه دوزی

۶-۳-۱-۴ دوخت خشتی

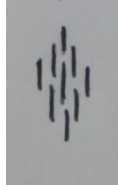
در این دوخت باید کوک‌های سه تایی به موازات هم و به طول ۶ تار زده و باز کوک‌های سه تایی دیگری را در اطراف کوک‌های سه تایی اولیه امتداد داده که نقشی به شکل لوزی کوچکی ایجاد شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۵)

شکل ۲۵- دوخت خشتی

۶-۳-۱-۵ دوک سوزنی

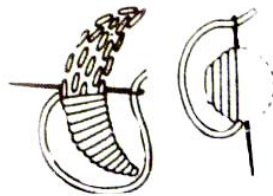
ظریف‌ترین دوخت خمک دوزی دوک سوزنی است که در آن بخیه‌های موازی کشیده و ظریف با کمی فاصله در کنار هم، شکل کلی لوزی یا دوک را تشکیل می‌دهند. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۶)

شکل ۲۶- دوک سوزنی

۶-۳-۱-۶ دوخت مسطح

همانطور که در شکل شماره ۲۷ مشخص است، این دوخت تقریباً مشابه ساتن دوزی است و برای پردوزی یا پرکردن میان نقش‌ها استفاده می‌شود و طریقه دوخت آن نیز به همان سبک است با این تفاوت که در این روش طول کوک‌ها با توجه به نقش کوتاه و بلند می‌شود و در صورت نیاز به شکل مورب اما منظم دوخته می‌شوند. این روش در دوخت محصولات قدیمی بیشتر کاربرد دارد. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۸)

شکل ۲۷- دوخت مسطح

شکل ۲۸- نمونه دوخت‌های پردوزی خامه‌دوزی

۶-۳-۱-۷ ده یک دوزی

ده یک دوزی یکی از ظریف‌ترین مدل‌های دوخت در خمک دوزی سیستان است که گل‌ها از چند دانه به شکل بیضی کشیده تشکیل می‌شوند و طریق دوخت آن بدین صورت است که برای دوخت هر دانه از یک

کوک یک بطول یک تار شروع کرده و کم کم طول آنها بزرگ شده که در پارچه‌های ظریف به طول ۱۰ تار می‌رسد و وسط دانه‌ها خالی بوده و چون به افقی و برخی عمودی دوخته می‌شوند جلا و سایه روشن زیبایی ایجاد می‌کند. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۹)

شکل ۲۹- ده یک دوزی

از کنار هم دوختن دانه‌ها گل ایجاد می‌شود در وسط میزی که در شکل زیر آمده نحوه بکار گیری این دوخت نمایش داده شده است. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۰)

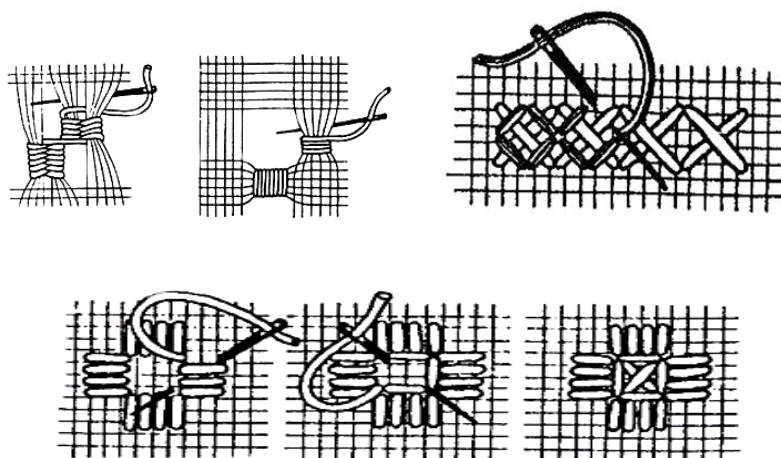

شکل ۳۰- وسط میزی با دوخت ده یک دوزی

۶-۳-۲ دوخت‌های ژور و برودری دوزی

برخی از نقشمایه‌های سنتی از جمله نقش بته‌جقه و گل و تزیینات برخی از حواشی محصولات، به روش تارکشی پارچه و یا سوراخ کردن و بیرون آوردن قسمت‌هایی از نقش و سپس انجام دوخت‌های متنوع ژور و

برودری دوزی انجام می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۱) در ادامه به برخی از این دوخت‌ها بصورت اختصاصی پرداخته می‌شود.

شکل ۳۱- نمونه‌ای از طرح دوخت‌های ژور مورد استفاده در خامه‌دوزی سیستان

۶-۳-۲-۱ دوخت ژور ساده حصیری

این دوخت نوعی روش تارکشی است که معمولا در یکی از زوایای محصولات از جمله دستمال به صورت بته جقه و دیگر اشکال هندسی اجرا می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۲ و ۳۳) روش کار به این صورت است که طرح هندسی انتخاب و دور آن را به وسیله مداد یا گچ خیاطی مشخص می‌شود. آنگاه باید تارها بصورت دسته‌های چندتایی از میان دیگر تارها قیچی شود و سپس دو سر آنها تثبیت می‌شود. برای توضیح بهتر یک دستمال به این روش در زیر شرح شده است.

برای تولید دستمال باروش ژور حصیری، ابتدا پارچه‌های نخی با تار و پود مشخص و عمود برهم را در ابعاد (۲۵ در ۲۵) سانتی‌متر برش زده، در یکی از گوشه‌های آن، خط محیطی طرحی مانند بته جقه بوسیله مدادی کم رنگ ترسیم می‌شود. آنگاه به اندازه تقریبی نیم سانتی‌متر که در پارچه‌های فاستونی حدود ۸ تار است، تارکشی می‌شود بطوریکه با سر سوزن ۸ تار افقی (پود) را کمی بالا کشیده و سپس باید با نوک قیچی سر آنها از محلی که خطوط محیطی طرح ترسیم شده قطع گردد و به همان تعداد تار به موازات تارهای قطع شده را رد کرده و بعد دوباره همین تعداد تار را به همان طریق قطع نمود تا اینکه تمام تارهای موازی محصور در طرح مشخص شده به این طریق تارکشی شود آنگاه تارهای عمودی نیز به همان سبک تارکشی می‌شوند.

در این لحظه به آرامی پارچه را به روی کارگاه سوزن‌دوزی نصب کرده و سپس محل‌هایی که قیچی شده‌اند بوسیله دوخت دندان موشی، دوخته و محکم می‌شود.

شکل ۳۲- نمونه ژور حصیری

شکل ۳۳- نمونه ای دیگر از ژور حصیری که بصورت شطرنجی انجام شده

۶-۳-۲-ژور ضربدر

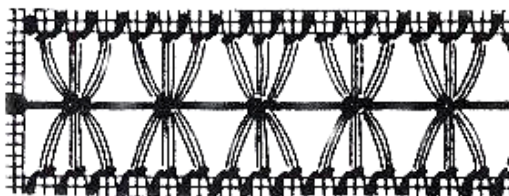
برای دوخت ژور ضربدر باید ابتدا در جهت افقی سه تار کنار هم را مانند آنچه قبلا توضیح داده شد تارکشی نمود. سپس سه تار باقی گذاشته (رد داده) و دوباره سه تار دیگر را تارکشی کرده و به همین شکل کل طرح تارکشی می‌گردد. آنگاه روی آن سه تاری را که قبلا رد داده شد، مانند شکل شماره ۳۴، کوک‌هایی به شکل ضربدر زده می‌شود.

شکل ۳۴- ژور ضربدر

۶-۳-۳-ژور گره‌دار

همانطور که در شکل مشخص است، تعداد ۲۰ تار افقی تارکشی شده و پس از اینکه تارها به صورت دسته‌های سه‌تایی در کنار هم با کوک‌های دندان موشی قرار گرفتند، از میانه تارها، سه دسته (سه‌تایی) را به وسیله نخ ضخیم در یک ردیف افقی به هم گره زنجیره‌ای یا ضربدری زده می‌شود و به دسته‌های بعدی رفته و به همین صورت ادامه داده و در پایان سر دیگر نخ به لبه آخر طرح دوخت می‌خورد. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۵)

شکل ۳۵- ژورگره دار

۶-۳-۲-۴ ژور چهارگوش

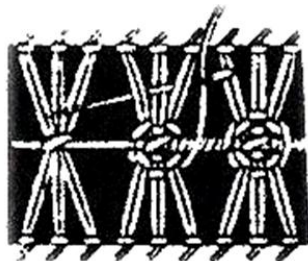
در اینجا ابتدا تارها به صورت دسته‌های سه‌تایی در جهت افقی کشیده شده و سپس تارهای افقی مانده بوسیله بخیه ساده بصورت چهارخانه حصارکشی می‌شوند. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۶)

شکل ۳۶- ژور چهارگوش

۶-۳-۲-۵ ژور تار عنکبوتی

در این دوخت پس از تارکشی ابتدا دو طرف تار کش‌شده به سبک ژور ساده با کوک‌های دندان موشی تثبیت می‌شود (به اصطلاح ژور می‌شود) سپس باید از میان آنها نخ‌ی رد کرده و هر بار سه عدد ژور دوخته شده را با هم دوخته و یک تک قلاب روی آنها زده شود آنگاه نخ‌ی که از میان ژورها زده شد کردونه می‌خورد و در محل اتصال آنها سوزن یک در میان از زیر تارهای نخ رد می‌شود. این کار را چند بار تکرار کنید تا شکل تار عنکبوت درست شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۷)

شکل ۳۷- ژورهای تار عنکبوت

۶-۳-۲-۶ ژور کردونه^۲

پس از نخ کشی، سه تار نخ را با هم گرفته و چسبیده به هم گردونه زده می‌شود. این کار باید یک‌بار از پایین به بالا و بار دیگر از بالا به پایین انجام شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۳۸)

شکل ۳۸- ژور کردونه

۶-۳-۲-۷ ژور کردونه زیگزاگی

در این دوخت نیز مانند ژور کردونه عمل می‌شود با این تفاوت که ابتدا یک دسته هشت تار را از بالا گرفته و پس از دو یا سه کوک به دور آنها، هشت تار را به دو گروه چهار تایی تقسیم کرده و باید آنها را مانند شکل شماره ۳۹ به سمت پایین کوک زد و در پایین، تارها را با چهار تار دیگر بوسیله دو یا سه کوک همراه کرده و دوباره آن چهار تار جدید به سمت بالا کوک زده می‌شود. همین روش تکرار شده و تا پایان ادامه می‌یابد تا طرح به شکل زیگزاگ درآید.

شکل ۳۹- ژور کردونه زیگزاگی

۶-۳-۲-۸ ژور دو طرفه

در این دوخت باید بین ۱۰ تا ۲۰ تار از سطح طرح در یک جهت افقی یا عمودی تار کشی شود آنگاه باید بوسیله کوک‌های دندان موشی بالا و پایین تارها را جوری دوخت زد که تارها به صورت دسته‌های دو یا سه تایی در موازات هم قرار گیرند. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۰)

شکل ۴۰- ژور دو طرفه

یادآوری- در این نوع دوختها دقت شود که تارکشی فقط در محدوده نقش مورد نظر انجام گیرد و کشیدن تارها، به زمینه پارچه آسیب نرساند و همچنین نحوه دوخت، باعث جمع شدگی پارچه زمینه نگردد.

۹-۲-۳-۶ ژور برودری شده

پس از اینکه داخل نقش مانند ژور ساده شطرنجی تارکشی شد، قسمت‌های تارکشی شده با کوک دندان موشی دوخته شده و فضاهای خالی ایجاد شده یک در میان، تار عنکبوتی می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۱ و ۴۲)

شکل ۴۱- نمونه‌ای از ژور برودری شده

شکل ۴۲- نمونه دوخت‌های ژور و برودری در خمک‌دوزی سیستان

۶-۳-۲-۱۰ چشمه دوزی

در این دوخت به جای آنکه تارها از میان پارچه بریده شود باید بوسیله سوزن به طرفین کشیده شده و دور فضای ایجاد شده بوسیله کوک دندان موشی تثبیت می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۳)

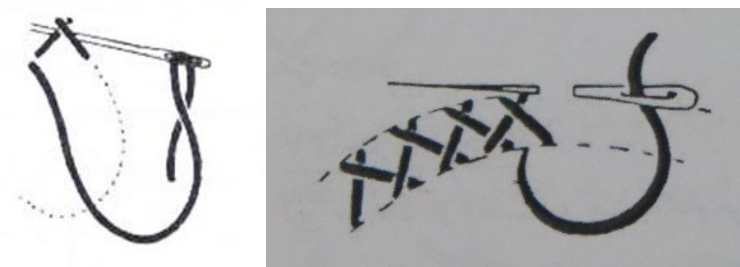
شکل ۴۳- چشمه دوزی

۶-۳-۳-۳ دوخت‌های خط دوزی

خط دوزی‌ها باید دقیق و صاف و در مسیر تعیین شده، دوخته شوند. از این نوع دوخت‌ها در مرزبندی طرح و حاشیه استفاده می‌گردد که انواع مختلف دارند و عبارتند از:

۶-۳-۳-۱ زیگزاگ ساده (دوخت ضربدر)

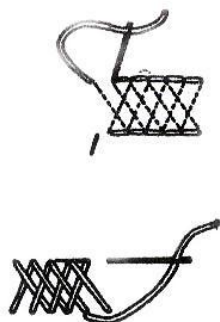
این دوخت معمولاً بین دو خط موازی انجام می‌شود. سوزن را هر بار از سمت راست در پارچه فرو کرده و تعدادی از تارهای پارچه روی سوزن گرفته و از سمت چپ خارج می‌گردد، طوری که شلال کوچک در پشت دیده شود. این شلال یکبار روی خط پایین و یکبار روی خط بالا دوخته می‌شود و باید توجه داشت که بین هر شلال به اندازه خود شلال فضای خالی بماند. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۴)

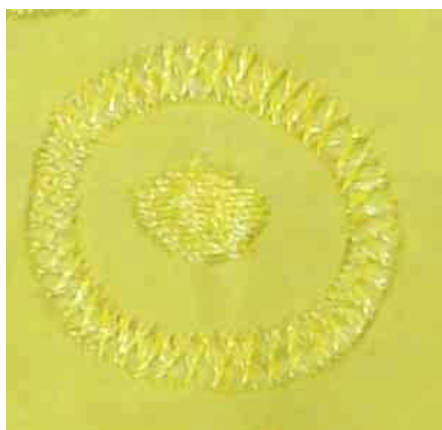
شکل ۴۴- دوخت زیگزاگی

۶-۳-۳-۲ زیگزاگ دوتایی

این دوخت در دیگر رودوزی‌ها به این طریق است که ابتدا یک ردیف زیگزاگ ساده دوخته، سپس با نخ به رنگ دیگر بین زیگزاگ‌های ردیف اول، زیگزاگ ساده دوباره دوخته می‌شود، اما در خمک دوزی باید ردیف دوم را نیز با همان رنگ، که معمولاً سفید است، دوخت. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۵ و ۴۶)

شکل ۴۵- زیگزاگ دوتایی

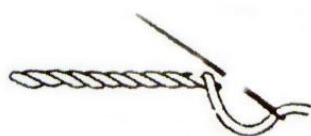
شکل ۴۶- دور نقش زیگزاگ و ساتن دوزی در وسط

۶-۳-۳-۳ سایه دوزی

این دوخت دقیقا مانند دوخت زیگزاگ دوتایی که شرح داده شد، انجام می‌شود با این تفاوت که ضربدرها بجای اینکه روی پارچه قرار گیرند در پشت پارچه قرار می‌گیرند و فقط دو ردیف کوچک خطی ساده به صورت شلال مستقیم در بالا و پایین در روی کار معلوم می‌شود و از زیگزاگ‌های پشت فقط سایه آنها مشخص است. برای این دوخت باید از پارچه‌های نازک مانند حریر استفاده شود.

۶-۳-۳-۴ ساقه دوزی

یکی از دوخت‌های بسیار رایج است که کاربرد زیادی نه تنها در خمک دوزی بلکه در سایر سوزن دوزی‌ها دارد برای دوختن ساقه دوزی ابتدا سوزن را از میان پارچه بیرون آورده و نخ را در طرف راست سوزن ثابت نگه داشته سپس باید بطور مایل سوزن را در پارچه فرو برد و خارج کرد. هرگاه نیاز باشد طرح مورد نظر دارای پهنای بیشتری باشد، می‌توان سوزن را در موقع دوخت، بیشتر مایل کرد. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۷)

شکل ۴۷- ساقه دوزی

۶-۳-۳-۵ بخیه

برای دوخت بخیه ابتدا باید از سمت راست به چپ شروع و نخ هم در امتداد خطوط حرکت کند. این دوخت معمولاً برای مشخص کردن خطوط خارجی و یا تنها در حاشیه‌ها بکار برد. شلال‌های این دوخت در قسمت روی دوخت به صورت یک ردیف متصل به دنبال هم می‌باشد. و در پشت دوخت شلال‌ها در هر فاصله دوبار تکرار شده است. (مراجعه شود به شکل شماره ۴۸ و ۴۹)

شکل ۴۸- دوخت بخیه

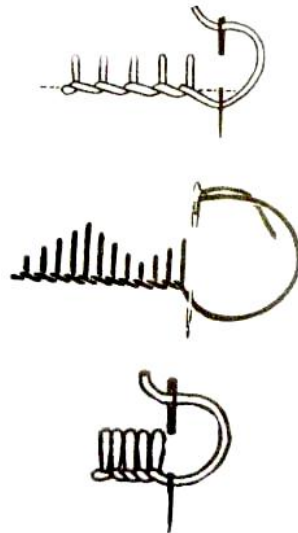
شکل ۴۹- نمونه دوخت‌های خطی خمک‌دوزی سیستان

۶-۳-۴ لبه دوزی

برای تزیین و تحکیم حاشیه و لبه‌های محصول از جمله دور یقه، آستین، کلاه، دستمال و مانند آن لبه دوزی انجام می‌شود و شامل دوخت‌های مختلف دندان موشی است که عبارتند از:

۶-۳-۴-۱ دندان موشی یک طرفه (ساده)

شروع این دوخت از سمت چپ به راست می‌باشد سوزن را از زیر پارچه بالا آورده در حالی که نخ را زیر انگشت دست نگه داشته، یک شلال کوچک به صورت عمودی زده می‌شود نخ باید زیر سوزن باشد و دوخت به همین صورت تا پایان ادامه می‌یابد. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۰ و ۵۱)

شکل ۵۰- دندان موشی ساده

شکل ۵۱- دندان موشی ساده که فشرده دوخته شده

۶-۳-۴-۲ دندان موشی گره‌دار

در این دوخت باید هنگام دوخت دندان موشی ساده، در انتهای هر دوخت نخ را حلقه کرده و سوزن را مانند وقتی با دست گره می‌زنیم از میان حلقه رد شود، با هر دوخت دندان موشی یک گره به وجود می‌آید که باعث می‌شود دوخت کاملاً روی پارچه بخوابد و محکم شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۲)

شکل ۵۲- دندان موشی گره دار

۳-۴-۳-۶ دندان موشی بسته (دندان بره) یا مثلثی در این دوخت بخیه‌ها را ابتدا بطور مایل به یک طرف و بعد عکس طرف مقابل آن زده می‌شود تا آنها در قسمت بالا با هم تلاقی کنند و دوخت، مثلثی شکل شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۳)

شکل ۵۳- دندان موشی بسته (دندان بره)

۴-۴-۳-۶ دندان موشی ضربدری

این دوخت مانند دندان موشی مثلثی است با این تفاوت که بخیه‌ها در بالا به صورت ضربدر یکدیگر را قطع می‌کنند. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۳ و ۵۴)

شکل ۵۴- دندان موشی ضربدری

شکل ۵۵- طرح دندان بره توپ‌در خمک‌دوزی و سیاه‌دوزی سیستان

۴-۶ آستر کشی

برای جلوگیری از تخریب کارهای ظریف و با ارزش می‌توان از آستر استفاده کرد. آسترکشی باعث دوام بیشتر محصولات می‌شود و از ساییدگی نخ‌های پشت کار جلوگیری می‌شود و همچنین مانع ریش و پاره شدن نخ‌های پشت کار می‌شود.

برای دوخت آستر بوسیله دست باید آستر را به اندازه رویه کار برش زده و جای اضافه‌ای که برای دوخت در نظر گرفته شده به سمت داخل اتو زده شود. بعد قسمت رویی نیز را باید به سمت داخل کوک زده و جای دوخت را به سمت داخل خواباند، سپس آستر را به پارچه رویی به گونه‌ای کوک می‌خورد که نخ دوخت از هیچ قسمت کار دیده نشود. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۶) دوخت آستر باید ظریف و بادقت انجام شود و لبه‌های آستر نباید از روی کار نمایان و بیرون زدگی داشته باشد.

شکل ۵۶- آستری در پشت دستمال رومیزی خمک‌دوزی

۵-۶ ریشه دوزی

علاوه بر دوخت دندان موشی، در حاشیه برخی از محصولات بزرگ خامه‌دوزی سیستان، ریشه دوزی با نخ ابریشم نیز انجام می‌گیرد، بدین صورت که ابتدا بسته به اندازه کار نخ‌های ریشه را به اندازه حدود ۳۰ سانتی‌متر جدا کرده و سپس یک یا چند تار (با توجه به ضخامت نخ) از آنها را برداشته و دولا نموده سپس باید از محل تاشدگی بوسیله قلابی آنها را از درون تار و پود لبه کار به اندازه یک یا دوسانتی‌متر به روی پارچه کشید. در این صورت حلقه‌ای در محل تاشدگی بوجود می‌آید که باید سرریشه‌ها را از میان آن گذرانده و کشید تا گره خورده و محکم شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۵۷)

یادآوری ۱- لبه‌دوزی‌ها و ریشه دوزی‌ها به صورت منظم و با اندازه‌ها و فاصله‌های یکسان انجام گیرد.

شکل ۵۷- نمونه ریشه دوزی در خمک دوزی سیستان

پیوست الف
(اطلاعاتی)
کتابنامه

- [۱] استاندارد ملی ایران شماره ۱۷۶، نساجی- ثبات رنگ کالاهای نساجی - ثبات رنگ در برابر عرق بدن- روش آزمون.
- [۲] استاندارد ملی ایران شماره ۱۸۷، روش تعیین ثبات رنگ کالای نساجی در مقابل خشک شوئی.
- [۳] استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۴، نساجی - ثبات رنگ در برابر مالش- روش آزمون.
- [۴] استاندارد ملی ایران شماره ۲۵۰، نساجی - ثبات رنگ در مقابل فشار داغ (اتو).
- [۵] استاندارد ملی ایران شماره ۲۸، نساجی- اندازه گیری چگالی خطی (نمره) نخ به صورت کلاف - روش آزمون.
- [۶] استاندارد ملی ایران شماره ۶۸۳، نساجی - پارچه های تار و پودی - تعیین تعداد نخ تار و پود- روش آزمون.
- [۷] استاندارد ملی ایران شماره ۷۳۴، ویژگی های پارچه متقال پنبه ای.
- [۸] استاندارد ملی ایران شماره ۱۲۳۵، منسوجات- پارچه های پنبه ای سبک- ویژگی ها.
- [۹] استاندارد ملی ایران شماره ۱۴۲۳، پارچه های تار و پودی و حلقوی بافت - روش اندازه گیری انحناء و سرکجی.
- [۱۰] استاندارد ملی ایران شماره ۱۴۲۶، ویژگی های پارچه های پنبه ای سبک (پوپلین).

- [۱۱] استاندارد ملی ایران شماره ۱۸۳۸، روش‌های آزمون ابریشم - آزمون‌های ظاهری و عملی ابریشم خام.
- [۱۲] استاندارد ملی ایران شماره ۱۹۴۷، ویژگی‌های پارچه‌های کتان (چیت سنگین).
- [۱۳] استاندارد ملی ایران شماره ۳۴۲۱، ویژگی نخ ویسکوز یکسره مورد مصرف در گلدوزی ماشینی.
- [۱۴] استاندارد ملی ایران شماره ۴۰۸۴، روش تعیین ثبات رنگ در مقابل نور مصنوعی - لامپ قوس گزنون.
- [۱۵] استاندارد ملی ایران شماره ۵۱۵۷، ویژگی‌های نخ ابریشم خام.
- [۱۶] استاندارد ملی ایران شماره ۸۴۱۷، نساجی - روش نمونه برداری از نخ، الیاف و پارچه - جهت انجام آزمون.
- [۱۷] استاندارد ملی ایران شماره ۱۰۰۷۶، نساجی - ثبات رنگ در برابر شستشو با صابون یا صابون و سودا - روش آزمون.
- [۱۸] افشار، ویکتوریا، رنگرزی الیاف با مواد طبیعی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه هنر، ۱۳۷۵.
- [۱۹] سید صدر، سید ابوالقاسم. دایره المعارف هنرهای صنایع دستی و حرف مربوط به آن، چاپ اول، تهران: سیمای دانش، ۱۳۸۶.
- [۲۰] عمرانی نسب، اشرف السادات و همکاران، سوزن‌دوزی سنتی سیستان و بلوچستان، آموزشکده فنی و حرفه‌ای دختران زاهدان، زاهدان ثنا، ۱۳۷۲.
- [۲۱] پرونده ثبت خامه‌دوزی سیستان در فهرست میراث ناملموس ملی، اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان.